

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ У ВИХОВАНЦІВ ЗАКЛАДІВ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Корнієнко Анна Володимирівна

кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник
лабораторії позашкільної освіти
Інституту проблем виховання
НАПН України
м. Київ, Україна

Народне мистецтво є невичерпним джерелом для виховання підростаючого покоління. Завдяки символічній, образній мові декоративно-ужиткового мистецтва, як одного з різновидів народного мистецтва, ми пізнаємо історію, світогляд, моральні вартості наших предків. Таким чином, воно має унікальні можливості впливу на особистість та формування у неї національних етнічних цінностей. У народному мистецтві суспільні ідеї зливаються з естетичними у нероздільну єдність, котра має унікальні можливості впливу на особистість вихованця та формування у нього заданої якості.

Завдяки символічній мові мистецтва, ми маємо можливість пізнавати історію, світогляд, моральні цінності наших предків. Якщо дитина не виховується на основі етнокультури, це ускладнює можливість її пізнішого входження в світ народного мистецтва. Внаслідок цього людина не встановлює глибинного зв'язку зі своєю культурою, не розуміє її, не вважає рідною.

Залучення дітей із раннього дитинства до народного декоративно-ужиткового мистецтва, свят, обрядів, урочистостей народного календаря, до традицій рідного краю сприяє тому, що вони глибше відчуватимуть свою нерозривність із рідною природою, намагатимуться примножувати багатства своєї Батьківщини, зберігатимуть традиції, будуть з повагою ставитися до людей праці.

Із позицій філософії, етики, соціології цінність визначається як продукт конкретних історичних умов суспільного життя. На кожному етапі розвитку суспільства створюється специфічний набір і вибудовується певна структура цінностей. Вони сприяють перетворенню соціальних норм та ідеалів на особистісні принципи життєдіяльності, оскільки перетворюються на внутрішні спонуки (мотиви) поведінки особистості.

Система етнічних цінностей формується у процесі колективної життєдіяльності. До етнічних цінностей відносять звичаї й особливості етикету, риси народної культури, міфології, національні модифікації релігії тощо. Як правило, етнічні цінності зароджуються ще на перших етапах національної історії. З появою націй і національних держав додаються й інші цінності, пов'язані із символікою державності, із системою влади, права й політики, з фактами історичної пам'яті тощо. Якщо перший тип цінностей засвоюється, в основному, у середовищі безпосереднього оточення, тобто у сім'ї, у колі родичів і друзів, то другий - за допомогою ідеології й пропаганди, освітніх і соціальних

інститутів. Проте вони не змогли б утриматися в суспільстві тривалий час, якби не спиралися на етнічні цінності як на базис.

Вивчення етнографічно-краєзнавчих матеріалів переконливо доводить, що українські національні ремесла мають значний потенціал щодо формування етнічних цінностей у підростаючого покоління. Формування інтересу до народів, які мешкають на території рідного краю, його традицій, звичаїв сприяє вихованню свідомого юного громадянина, який шанобливо ставиться до духовних і матеріальних надбань свого народу.

Ціннісно-смилова сфера особистості у дослідженнях Г. Андреевої, І. Беха, В. Зінченка, В. Москаленко, К. Платонова, Е. Помиткіна, Е. Фромма трактується як вершина структури особистості і вищий рівень її соціальної діяльності. Визначено, що ціннісні ставлення особистості ґрунтуються на гуманістичних принципах і виконують роль регулятора у відносинах між особистістю й оточенням (І. Бех, Н. Ганнусенко, К. Чорна).

Виховний потенціал позашкільної освіти у формуванні цінностей в учнів розкривається в працях В. Белової, О. Биковської, С. Білоус, В. Вербицького, А. Корнієнко, Д. Лебедева, О. Литовченко, Л. Ляшко, В. Мацулевич, В. Мачуського, Г. Пустовіта, Т. Сущенко, Л. Тихенко та інших. Народознавчі аспекти проблеми розкрито в працях Л. Артемової, Г. Ващенко, В. Войтенко, Л. Калуської, Н. Лисенко, Ю. Руденка, В. Скуратівського, М. Стельмаховича.

Метою статті є обґрунтування ролі національних ремесел як засобу формування етнічних цінностей у вихованців закладів позашкільної освіти.

Дослідниця Л. Калуська у своїх роботах надає перевагу народним ремеслам, як засобу виховання дітей. Свій вибір обґрунтовує тим, що народні ремесла є одним з видів українського декоративно-ужиткового мистецтва, у якому відбилися регіональні особливості й традиційні заняття людей певної місцевості України. За їх допомогою виховується інтерес до історії свого краю, гордість за майстрів, які живуть і працюють на рідній землі, бажання навчитися виготовляти подібні речі [4]. Важливим є те, що народні ремесла постають у контексті традиційного національного виховання як засіб ранньої етнізації і соціалізації дитини.

Відтворення культури, духовності починається з поглибленого вивчення її стародавніх традиційних і кращих сучасних надбань. Національна культура, національна символіка та народне мистецтво, яке належить до багатоетнічної загальнолюдської культури є органічними складовими цілісної системи української етнопедагогіки. Саме етнічний момент, що присутній в художніх промислах (гончарстві, художній обробці металу і дерева тощо) допомагає вирізнити такі риси своєрідності народного мистецтва, завдяки яким новим поколінням передаються у спадок традиції, практичний досвід виготовлення виробів.

Аналіз сучасного стану українських народних традицій доводить, що на сучасному етапі розвитку держави використання їх значно звузилося. Як показують сучасні дослідження вчених, народні ремесла, що збереглися до наших днів, розвиваються лише як види декоративного мистецтва (декоративний керамічний посуд та скульптура, художнє плетіння, декоративна обробка дерева тощо).

Проте, протягом останнього десятиліття значно підвищився інтерес до народних традицій та їх регіональних особливостей: проводяться виставки виробів народних умільців; відроджується роль рушників, вони продовжують своє життя в сучасних обрядах; усе частіше зустрічаються народні мотиви в оздобленні сучасного одягу, оселі; набувають популярності народні свята тощо [5].

Слід зазначити, що сучасне звернення педагогіки до народних традицій зовсім не означає нехтування сьогоденням. Тільки осмисливши минуле, пізнавши витоки своєї культури та історії, можна й чіткіше зрозуміти сьогодення і уявити майбутнє.

Любов дитини до рідної землі починається з пізнання найближчого середовища (природного й соціального). Дитина набирається вражень та знань про навколишнє, зокрема: про близьких людей, про свою малу Батьківщину, які залишають у її душі незабутні спогади на все життя. Саме тому, на нашу думку, формування інтересу до рідного краю, традицій, обрядів, звичаїв, народів, сприяє вихованню свідомого громадянина, який шанобливо ставиться до духовних і матеріальних надбань свого народу.

На нашу думку, формування етнічних цінностей необхідно розпочинати з ознайомлення дітей з найближчим оточенням. Тобто з тих речей, які вони можуть побачити вдома (наприклад, вишита серветка, тканий килимок, предмети народного одягу, народні іграшки тощо), які викликають позитивні емоції.

Українська народна іграшка несе дітям доступні знання про працю, відпочинок людей у давнину, їхній побут, мистецтво, життя загалом [6]. Народна іграшка поєднує дитину з історією її Батьківщини, пробуджує відчуття рідного коріння та сприяє формуванню позитивного ставлення до народних традицій, навчає поважати працю інших, дотримуватися певних правил та норм тощо.

У контексті нашого дослідження цікавими є висновками О. Батухтіної, щодо народних іграшок. Автор стверджує, що вони мають свої педагогічні, художні й технічні традиції. Оригінальність і неповторність народної іграшки визначається її національною своєрідністю відображення культури й побуту народу, символізує певні звичаєво-традиційні ознаки. Завдяки цьому українська народна іграшка є оптимальним засобом для формування етнічних цінностей. Методикою, що пропонує О. Батухтіна, передбачено формування у старших дошкільників уявлення про залежність між виготовленням іграшки з певного матеріалу та природними умовами певної місцевості, уміння виокремлювати орнаментальні особливості українських народних іграшок за основними елементами розпису, кольоровим сполученням; уточнювати підпорядкованість орнаменту пластичній формі іграшок тощо [1].

У результаті ознайомлення дітей з зазначеними традиціями у них мають сформуватися знання, які сприятимуть розвитку позитивного ставлення до традицій, поваги до старшого покоління, до своєї малої Батьківщини. На тлі цих емоцій необхідно розширювати знання дитини, пов'язуючи близьке з далеким: квіти коло хати – з народними традиціями їх використання, улюблені вироби (речі) рідних людей з народними ремеслами краю, пейзажі – з історичним

минулим. На основі цього ми визначили такі напрями роботи: традиційні ремесла рідного краю; символи та обереги рідного краю.

Найбільший виховний вплив на учня здійснюють ті елементи культури, які дитина здатна зрозуміти, а згодом відобразити у практичній і творчій діяльності. Доведено, що лише в процесі діяльності дитина засвоює культурну спадщину народу, а відтак формується як особистість.

Зазначене вище дає підстави стверджувати, що етнічні цінності розвиваються, по-перше, у процесі засвоєння духовних надбань рідного народу, по-друге, у результаті цілеспрямованого виховання, у результаті якого формується система ідей, поглядів, традицій, звичаїв, органічно вплетених у життєдіяльність учнів.

Список використаних джерел

1. Батухтіна О. Г. Формування елементів національної культури у дітей шостого року життя засобами української народної іграшки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Батухтіна Ольга Геннадіївна. – К., 1999. – 232 с.
2. Бех І.Д. Почуття громадянськості у вчинковому вираженні / І. Д. Бех // Формування громадянської компетентності учнівської молоді : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (8-9 лют. 2005 р.) – Х. : ХОНМІБО, 2005. – С. 8–19.
3. Виховання громадянина: психолого-педагогічний і народознавчий аспекти : навч.-метод. посіб. / П. Р. Ігнатенко, В. Л. Поплужний, Н. І. Косарева, Л. В. Крицька. – К. : ІЗМІН, 1997. – 252 с.
4. Калуська Л. В. Народні ремесла як засіб морально-трудового виховання старших дошкільників : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Калуська Любомира Василівна. – Івано-Франківськ, 1994. – 169 с.
5. Триняк М. В. Спілкування українських школярів із зарубіжними однолітками як фактор формування рис громадянськості : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 “Загальна педагогіка та історія педагогіки” / М. В. Триняк. – Х., 1999. – 18 с.
6. Українські традиції та звичаї / авт.-упоряд. А. П. Ярещенко. – Х. : Факт, 2008. – 232 с.